

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

หัวใจอันสำคัญของการพัฒนา คือ การศึกษาความเจริญก้าวหน้าของประเทศซึ่งวัดได้จากระดับการศึกษาของประชากร แต่การศึกษาที่ปราศจากหลักการ ปรัชญาและเป้าหมาย อันแท้จริงย่อมเป็นโทษต่อผู้ศึกษามากกว่าเป็นคุณ วิฤกตที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันรัฐควรเน้นความสำคัญให้สถาบันการศึกษาและประชาชนเข้าใจเรื่องการศึกษาเพื่อเป้าหมายอันสูงสุดของการศึกษาที่แท้จริง การศึกษาเป็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลงตามกระแสของสังคมตลอดเวลา การศึกษาพัฒนาคุณภาพของคนให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ใฝ่เรียนใฝ่รู้ แสวงหาความรู้ด้วยตนเองและปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง เพื่อสามารถดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข

จากกระแสโลกาภิวัตน์โลกก้าวสู่ยุคไร้ขอบเขตส่งผลให้ ทุก ๆ ประเทศทั่วโลกต่างกำลังปรับตัวเพื่อก้าวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงที่ยอมรับกันว่าการสื่อสารเป็นหัวใจของระบบ และทุกองค์กรของสังคม โดยมีเทคโนโลยีเป็นตัวกำหนดความคิดพฤติกรรมและมีอิทธิพลต่อกิจกรรมของสังคมมนุษย์ (เปิดเล่ม, 2540) เกิดการผสมผสานการเรียนรู้ซึ่งกันและกันอย่างรวดเร็ว บุคคลมีโอกาเข้าถึงเทคโนโลยีและเลือกวิถีทางการเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นเหตุให้การศึกษามองบุคคลเมื่อวานนี้ไม่เหมาะสมกับวันพรุ่งนี้ (Glass, 1970 cited in Banderson, 1986)

แม้ว่าสภาพการเรียนการสอนของไทยจะจัดว่าเป็นระบบการเรียนการสอนที่ล้ำสมัย (ประเวศ วะสี อ่างถึงโน รุ่ง แก้วแดง, 2540) ซึ่งมีพัฒนาการที่ด้อยกว่าหลายประเทศทั้งด้านปริมาณ และคุณภาพ ที่ส่งผลกระทบต่อความสามารถของประเทศไทย ในการแข่งขันกับสังคมโลกยุคปัจจุบันและอนาคต (รุ่ง แก้วแดง, 2540) รัฐจึงได้กำหนดนโยบายในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และเพิ่มรูปแบบการศึกษาให้มีทางเลือกที่หลากหลายโดยนำเทคโนโลยีที่มีอยู่ในยุคสารสนเทศมาใช้ประโยชน์ต่อการศึกษาให้มากที่สุด (ไพรัช รัชชพงษ์, 2539) การศึกษาของไทยจึงเปลี่ยนรูปร่างที่จัดโดยรัฐมาสู่ภาคเอกชน ประชาชนและโลกมากยิ่งขึ้น ความสำคัญของโรงเรียน หลักสูตร ผู้สอนในระบบโรงเรียนจะลดความสำคัญลง แต่กลับเพิ่มพูนความสำคัญทางด้านระบบสารสนเทศ คอมพิวเตอร์ ระบบวัฒนธรรมที่หลากหลาย มีความเป็นสากลมากยิ่งขึ้น ปฏิสัมพันธ์การเรียนรู้ จะไร้พรมแดนคือเป็นชั้นเรียนแบบเปิดกว้าง มีผู้สอนอยู่ทุกมุมโลกที่ผู้เรียนสามารถติดต่อได้ด้วย

ระบบสารสนเทศที่เชื่อมโยงถ่ายทอดกันตลอดเวลา (สมพงษ์ จิตระดับ, 2540) การปรับเปลี่ยนของบริบทดังกล่าวจึงส่งผลให้รูปแบบการศึกษาไทยมีแนวโน้มสู่ความเป็นสากลมากยิ่งขึ้น เพื่อให้เกิดการยอมรับจากผู้เรียน สังคมและมีมาตรฐานการศึกษาทั้งระดับท้องถิ่น ภายในประเทศและนานาชาติ

สถาบันการศึกษาได้นำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้เพื่อประโยชน์ของการเรียนรู้เพื่อเป็นเครื่องมือช่วยกระจายโอกาสทางการศึกษา ลดปัญหาการศึกษาช่วยขยายฐานความรู้ไปสู่การเรียนการสอนตามความต้องการมากยิ่งขึ้น นักการศึกษาจึงต้องปรับปรุงรูปแบบการศึกษาให้สนองต่อการเรียนรู้มากที่สุด รูปแบบการเรียนการสอนแบบดั้งเดิม (Traditional Education) จึงมีแนวโน้มไปสู่รูปแบบการศึกษาทางไกล (Distance Education) มากยิ่งขึ้น (Learsley, 1998) ด้วยความเชื่อที่ว่าเป็นรูปแบบและวิธีการจัดการศึกษาที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ตอบสนองความต้องการของผู้เรียน สังคม เป็นการขยายและกระจายโอกาสทางการศึกษา (วิจิตร ศรีสอ้าน, 2529)

หลายประเทศทั่วโลกต่างยอมรับว่าการศึกษาทางไกลเป็นแนวคิดที่ดี มีมานานกว่า 150 ปี และจากรายงานเกี่ยวกับการศึกษาทางไกลของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกพบว่า สถาบันการศึกษาต่าง ๆ ค่อนข้างประสบความสำเร็จมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน โดยมีวิวัฒนาการอย่างต่อเนื่องตามความก้าวหน้าของเทคโนโลยี (Moore, 1996) โดยเฉพาะสถาบันอุดมศึกษาส่วนใหญ่ได้ยอมรับว่ากิจกรรมการเรียนการสอนทางไกลเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาระดับอุดมศึกษาทั้งในส่วนของ การติดต่อสื่อสารหรือการเรียนการสอน (Russett, 1995)

การที่รูปแบบการเรียนการสอนขยายตัวจากการเรียนการสอนแบบดั้งเดิมไปสู่การเรียนการสอนทางไกลมีสาเหตุมาจากพัฒนาการของเทคโนโลยีการศึกษา เมื่อเทคโนโลยีที่ถูกนำมาใช้มีการเปลี่ยนแปลง องค์ประกอบหลักของการเรียนการสอนทางไกลรวมทั้งรูปแบบของกิจกรรมการเรียนการสอนย่อมต้องปรับตัวเช่นกัน (Learsley, 1998) และองค์ย่อยแต่ละองค์ประกอบย่อมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดที่ส่งผลถึงความล้มเหลวหรือความสำเร็จของโครงการจัดการเรียนการสอนทางไกลในสถาบันการศึกษา ต่อผู้บริหาร ผู้สอน หรือผู้เรียน โดยเฉพาะนักการศึกษา ต้องยอมรับว่าการเรียนการสอนทางไกลที่ได้ผลไม่ได้เกิดจากการมีอุปกรณ์ที่ทันสมัย (Hi-tech) เพียงอย่างเดียว แต่ผู้จัดการศึกษาต้องเตรียมปัจจัยที่เกี่ยวข้องให้พร้อม (ครุฑิต มาลัยวงศ์, 2540) และต้องยอมรับว่า การศึกษาทางไกลที่ประสบความสำเร็จหรือความล้มเหลวนั้นมาจากคุณภาพของการออกแบบการเรียนการสอนที่ใช้ตัวเทคโนโลยีมากกว่าการเป็นสื่อของตัวเทคโนโลยี (Ely and Plomp, 1997)

แม้ว่าการเรียนการสอนทางไกลเป็นการสอนที่มีความยุ่งยาก ซับซ้อน และแตกต่างไปจากการสอนปกติ แต่เพราะคุณประโยชน์ของการเรียนการสอนทางไกลที่ช่วยกระจายโอกาสและลดข้อจำกัดทางการศึกษา สถาบันอุดมศึกษาหลายแห่งจึงจัดการเรียนการสอนทางไกลขึ้น แต่คำถามที่ตามมาก็คือ เมื่อนำเทคโนโลยีมาใช้แล้วส่งผลดีเท่ากับการสอนแบบเดิมหรือไม่ ค่าใช้จ่ายเท่าไร และมีประโยชน์ต่อผู้เรียนจริงหรือไม่ (Threlkerld, 1994)

สำหรับสถาบันอุดมศึกษาไทยได้ตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงอันรวดเร็ว ตามแผนอุดมศึกษาระยะยาว (พ.ศ. 2535-2539) จึงได้กำหนดนโยบายในการกระจายโอกาสและความเสมอภาคให้กับประชากรอย่างทั่วถึง ตลอดจนมุ่งเน้นพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนโดยใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือสร้างทรัพยากรบุคคลที่พึงประสงค์ (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2535) ทบวงมหาวิทยาลัยในฐานะที่รับผิดชอบการศึกษาระดับอุดมศึกษาจึงได้นำระบบการเรียนการสอนทางไกลมาสนับสนุนการเรียนการสอน ขยายโอกาสทางการศึกษา มุ่งแก้ปัญหาการกระจุกตัวของสถาบันอุดมศึกษาและการขาดแคลนผู้สอนที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน (ทบวงมหาวิทยาลัย, 2539)

ดังนั้นการจัดทำแผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ 8 (2540-2544) ทบวงมหาวิทยาลัยจึงได้วิเคราะห์สภาพแวดล้อมในด้านต่าง ๆ ที่ส่งเสริมโอกาสที่เหมาะสมในการพัฒนาอุดมศึกษาและที่เป็นอันตรายและอุปสรรคต่อการพัฒนาอุดมศึกษา ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อบทบาทหน้าที่ของอุดมศึกษา และส่งผลกระทบต่อผลผลิตของสถาบันอุดมศึกษาที่เกี่ยวข้องกับสังคมโดยตรงเพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการกำหนดกลยุทธ์และมาตรการในการพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 พ.ศ. 2540-2544 (สำนักงานปลัดทบวงมหาวิทยาลัย, แผนพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษา ฉบับที่ 8, 2539) และการที่จะเพิ่มบทบาทและประสิทธิภาพให้กับสถาบันอุดมศึกษาได้นั้นทำได้โดยใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วย เช่น โทรทัศน์ระบบวงจรปิด การศึกษาระบบเครือข่าย การศึกษาผ่านดาวเทียม เป็นต้น โดยมีจุดมุ่งหมายของการศึกษาที่ตั้งอยู่ บนฐานความเชื่อว่าจะประสบผลสำเร็จได้เหมือนรูปแบบดั้งเดิมโดยมีการศึกษาสองทางอย่างมีปฏิสัมพันธ์ทำให้เกิดผลการเรียนรู้ (Melsqaae, 1996; Simonson and Sehlosser, 1995)

แต่ด้วยเหตุที่ การจัดการเรียนการสอนทางไกลมีโครงสร้างต่างจากการจัดเรียนการสอนแบบดั้งเดิม การเรียนการสอนทางไกลมักจะเปลี่ยนตามพัฒนาการของเทคโนโลยี สถาบันการศึกษาจะใช้เทคโนโลยีที่ไม่คุ้นเคยเป็นสื่อหลักในการสอนสำหรับผู้สอน และในการจัดการสำหรับผู้บริหาร จึงจำเป็นต้องวางแผน พัฒนา สร้างผลผลิต และการถ่ายทอด อย่างเป็นระบบ เสมือน

เป็นการเพิ่มภาระงานที่ไม่คุ้นเคยสำหรับผู้บริหารและผู้สอน อีกทั้งต้องเกี่ยวข้องกับนโยบายระดับสากลและระดับชาติ เพราะสถาบันอุดมศึกษาส่วนใหญ่เป็นของรัฐ (Moore, 1984) การวางแผนดำเนินการต่าง ๆ ย่อมต้องเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

จากบริบทต่าง ๆ ของประเทศไทยในระยะเวลาที่ผ่านมาส่งผลให้ การจัดการเรียนการสอนทางไกลในประเทศไทย ยังถือว่าด้อยคุณภาพต้องปรับปรุงให้มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับ (ครรชิต มาลัยวงศ์, 2540) จึงเป็นหน้าที่ของนักการศึกษาจำเป็นต้องหาทางพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนทางไกล โดยพิจารณาประเด็นที่เกี่ยวข้องซึ่งมีการจัดการอย่างเป็นระบบทั้งองค์ประกอบ ทรัพยากรและกระบวนการต่าง ๆ ให้มีความสัมพันธ์กันก็จะส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ (Gagne, Briggs and Wager, 1988) ก็จะทำให้การเรียนการสอนมีคุณภาพดีขึ้น

การเรียนการสอนทางไกล ได้มีการนำมาใช้ทั้งในสถาบันอุดมศึกษาระบบเปิดและระบบปิด แต่สำหรับประเทศไทยที่ผ่านมาจะจัดในสถาบันอุดมศึกษาระบบเปิด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้โอกาสทางการศึกษาแก่ผู้เรียนทุกเพศ ทุกวัย ตามความต้องการ แต่จากพัฒนาการของเทคโนโลยีสารสนเทศที่เอื้อต่อการถ่ายทอดบทเรียน และการสื่อสารอย่างไม่จำกัดเวลาและสถานที่ จึงนำไปสู่รูปแบบการเรียนรู้ตามความต้องการของผู้เรียนยิ่งขึ้น สถาบันอุดมศึกษาระบบปิดได้ตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่มีแนวโน้มเป็นสังคมการเรียนรู้มากยิ่งขึ้น จึงได้นำประโยชน์ของเทคโนโลยีมาเป็นเครื่องมือการศึกษามาจัดหลักสูตรการเรียนการสอนทางไกลในสถาบันควบคู่ไปกับการเรียนการสอนปกติดังเช่นปัจจุบัน (วิจิตร ศรีสอาน, 2543)

แต่เนื่องจากความไม่คุ้นเคยทั้งด้านเทคโนโลยี รูปแบบการเรียนการสอนทางไกลตลอดจนตัวผู้เรียนและผู้สอน และการบริหารจัดการในสถาบันอุดมศึกษาเอง ส่งผลให้ การเรียนการสอนทางไกลยังด้อยคุณภาพ ไม่ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย (ครรชิต มาลัยวงศ์, 2540) อย่างไรก็ตามด้วยประโยชน์ของการเรียนการสอนทางไกลที่ช่วยกระจายโอกาสการศึกษา ลดปัญหาทางการศึกษา และสนองตอบความต้องการของประชากรในประเทศ จึงถูกนำมาพัฒนาคุณภาพของประชาชน ให้มีประสิทธิภาพและสนองต่อสภาพการแข่งขันในสังคมโลกได้อย่างทัดเทียม (ฤทธิชัย อ่อนมิ่ง, 2543)

การเรียนการสอนทางไกลเป็นนวัตกรรมทางการศึกษาที่เกิดขึ้น ที่สนองตามความต้องการของสังคมข่าวสาร หรือสังคมของการเรียนรู้ นอกจากนี้ยังเป็นการเปิดโอกาสและกระจายโอกาสทางการศึกษาในกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ทำให้เกิดการศึกษาลดข้อจำกัด โดยมีลักษณะการเรียนการสอนที่แตกต่างไปจากการศึกษาในระบบหลายประการคือ เป็นรูปแบบการสอนที่ผู้สอนและผู้

เรียนอยู่ห่างไกลกัน มีการสื่อสารแบบ 2 ทางอย่างมีปฏิสัมพันธ์ด้วยภาพ เสียง และข้อความ ผ่านระบบสื่อสารทางไกล (Telecommunication) โดยมีกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นการเรียนรู้ด้วยตนเอง หรือผู้เรียนเป็นสำคัญ (วิจิตร ศรีสอาน, 2534; ชัยยงค์ พรหมวงศ์, 2539; สุจิตรา บุญอยู่, 2541; Willis, 1993; Simonson and Schlosser, 1995; Barker, 1996)

กิจกรรมการเรียนการสอนทางไกล จำเป็นต้องมีแผนอย่างละเอียด เนื่องจากมีกิจกรรมผ่านสื่อทางไกลที่ปรับเปลี่ยนตามพัฒนาการของเทคโนโลยี (Moore, 1996) แม้ว่าทั่วโลกต่างยอมรับว่าการเรียนการสอนทางไกลเป็นแนวคิดที่ดี แต่การสอนผ่านสื่อโทรคมนาคมมีความยุ่งยาก ซับซ้อน และแตกต่างจากการสอนปกติ จึงมักถูกถามจากสังคมเกี่ยวกับคุณภาพการเรียนการสอนอยู่เสมอ คุณภาพของการเรียนการสอนขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายประการ แต่องค์ประกอบที่สำคัญมากประการหนึ่งคือ คุณภาพการสอน เพราะวิธีการสอนเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (เสาวนีย์ สิกขาบัณฑิต, 2530)

วิธีการสอนทางไกลของสถาบันระบบปิดส่วนใหญ่มักเน้นการบรรยายเป็นหลัก (สุรชัย สิกขาบัณฑิต, 2541) ซึ่งเป็นวิธีนำเสนอที่มีความเป็นนามธรรมสูง ผู้สอนยังคงเป็นศูนย์กลางเหมือนเดิม แต่ในยุคโลกาภิวัตน์ มีแหล่งความรู้ที่อยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่ง วิธีการสอนจึงควรต้องปรับเปลี่ยนด้วยเช่นกันเน้นการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ส่งเสริมการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน ผู้เรียนกับผู้เรียน และผู้เรียนกับเนื้อหาผ่านสื่อหรือเทคโนโลยี (ThrekkerId, 1994, Mocre, 1996) ซึ่งมี 2 ลักษณะคือ แบบทันที หรือ แบบพร้อมสัมพันธ์ (Synchronous) และแบบหน่วงเวลาหรือแบบไม่พร้อมสัมพันธ์ (Asynchronous) (Watabe, 1995; สำนักคอมพิวเตอร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2543)

การที่ผู้เรียนและผู้สอนอยู่ห่างกัน แต่มีกิจกรรมการเรียนการสอนทางไกลผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศโดยมีจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนบนฐานความเชื่อว่า จะประสบความสำเร็จได้เหมือนรูปแบบเดิม การสื่อสารสองทางอย่างมีปฏิสัมพันธ์ทำให้เกิดผลการเรียนรู้ (Melsqae, 1996; Simonson and Schlosser, 1995) พฤติกรรมของผู้เรียนและผู้สอน กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อและเทคโนโลยีเพื่อการถ่ายทอด และบริบทที่เกี่ยวข้องย่อมแตกต่างจากรูปแบบเดิม เทคโนโลยีจึงเป็นตัวกำหนดความคิดพฤติกรรม และมีอิทธิพลต่อกิจกรรมการเรียนรู้ (เปิดเล่ม, 2540) ผู้เรียนมีโอกาสเลือกวิถีทางการเรียนรู้ด้วยตนเองผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศรูปแบบต่าง ๆ เป็นเหตุให้รูปแบบการเรียนการสอนปรับเปลี่ยนไปจากเดิม

เมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนไป ผู้เรียนต้องมีพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเองที่จะแสวงหาความรู้มีวินัยในตนเอง เข้าใจระบบการเรียนทางไกล พฤติกรรมของผู้เรียนจึงเป็นตัวแปรที่ส่งผล

ถึงความสำเร็จทางการศึกษา จากรายงานต่าง ๆ ระบุว่าหากเลือกได้ผู้เรียนยังคงเลือกเรียนระบบปกติมากกว่าการเรียนทางไกล (Barker, 1996 ; มติชน, 2543) เหตุที่เลือกรูปแบบการเรียนทางไกล เป็นเพราะความจำเป็นและเหตุผลส่วนตัวซึ่งเหมาะสมกับวิถีชีวิตของผู้เรียนเอง และ เป็นการให้โอกาสตนเองในการเข้าถึงแหล่งการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง (Willis, 1992 ; ฤทธิ์ชัย อ่อนมิ่ง, 2543)

สำหรับผู้สอนก็เช่นกัน เมื่อรูปแบบการเรียนการสอนเปลี่ยนแปลงไปย่อมต้องเปลี่ยนพฤติกรรมการสอนด้วยเช่นกัน จนเกิดความวิตกกังวลว่าบทบาทของตนจะลดลงเพราะปรับจากการเป็นศูนย์รวมความรู้ มาเป็นผู้ให้คำแนะนำปรึกษา ผู้เฝ้าอำนวยความสะดวก ผู้ประสานงาน และอื่นๆ แต่หากพิจารณาอย่างรอบคอบจะพบว่าผู้สอนทางไกลยิ่งมีความสำคัญมากขึ้นเพราะจะมีบทบาทที่หลากหลายมากขึ้น และที่สำคัญคือยังคงเป็นผู้วางแผนหรือออกแบบการเรียนการสอน พิจารณาเนื้อหา พิจารณาจุดเด่นจุดด้อยของเทคโนโลยีที่ใช้เป็นเครื่องมือการเรียนการสอน และต้องมีเทคนิคการนำเสนอเพื่อให้สอดคล้องกับเนื้อหาหรือกิจกรรมการเรียนการสอนทางไกล อีกด้วย (Healand and Newby, 1984; 1989 cited in Threlkerld, 1994)

ด้วยการเรียนการสอนทางไกลมีพัฒนาการจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยี (Moore, 1996) สื่อและเทคโนโลยีที่ใช้ถ่ายทอดการเรียนการสอนจึงเป็นแหล่งรวมสารสนเทศที่ทั้งผู้เรียนและผู้สอนทางไกลสามารถศึกษาเนื้อหาได้มาเท่าที่ต้องการ หรือสามารถใช้ประโยชน์ของเทคโนโลยีเพื่อการติดต่อสื่อสาร ซึ่งสื่อและเทคโนโลยีจึงต้องมีคุณลักษณะที่เอื้อต่อการเรียนรู้ สามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลได้ง่าย แม้จากรายงานการศึกษาจะระบุว่านักศึกษามีความเชื่อว่าผู้เรียนสามารถเรียนได้ในทุกเทคโนโลยีการสอนและการสอนในชั้นเรียนหรือการสอนทางไกล จะปรากฏผลเหมือนกัน (Russell's 1992 a cited in Threlkerld, 1994) แต่สื่อและเทคโนโลยีมีความแตกต่างกันมีจุดเด่น จุดด้อยในตัวเอง ความจำเป็นในการพิจารณาคุณลักษณะของสื่อและเทคโนโลยีที่ใช้ถ่ายทอด เพื่อเลือกใช้ให้เหมาะสมย่อมมีความสำคัญต่อการเรียนการสอนทางไกลมากเช่นกัน นอกจากนี้กล่าวมายังมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องอีกหลายปัจจัยที่มีส่วนสนับสนุนการเรียนการสอนทางไกลให้ประสบความสำเร็จโดยเฉพาะอย่างยิ่ง นโยบายของสถาบัน งบประมาณ ห้องสมุด ระเบียบการต่าง ๆ และการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงบุคลากรที่เฝ้าอำนวยความสะดวกก็มีความสำคัญต่อความสำเร็จดังเช่นองค์ประกอบอื่น ๆ ด้วย

ด้วยเหตุที่การเรียนการสอนทางไกลมีโครงสร้างที่แตกต่างจากการสอนปกติ รายละเอียดขององค์ประกอบ และรูปแบบกิจกรรมการเรียนการสอนจึงแตกต่างจากรูปแบบเดิม (Learslay, 1998) ยิ่งไปกว่านั้นควรตระหนักว่าการเรียนการสอนที่ประสบความสำเร็จหรือความล้มเหลวนั้น

มาจากคุณภาพของการออกแบบการเรียนการสอนที่ใช้ตัวเทคโนโลยีเป็นสื่อ (Ely and Plomp, 1997) จึงควรให้ความสำคัญต่อการออกแบบการเรียนการสอนทางไกลมากกว่าการนำเทคโนโลยีมาใช้จัดการเรียนการสอนทางไกลเพื่อเป็นแพชชัน (Picard, 1999)

การเรียนการสอนทางไกลจำเป็นต้องได้รับการออกแบบและพัฒนาระบบการเรียนการสอน เพื่อให้การเรียนการสอนทางไกลมีคุณภาพดีขึ้น ต้องวางแผน การดำเนินการและประเมินผลอย่างเป็นระบบ พร้อมทั้งจัดองค์ประกอบและกระบวนการต่างๆของระบบการเรียนการสอนให้มีความสัมพันธ์กัน ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองตามความต้องการและตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ ที่สำคัญคือเพื่อให้การเรียนการสอนทางไกลในสถาบันอุดมศึกษาบรรลุจุดมุ่งหมาย มีมาตรฐานที่ยอมรับได้

จากการศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอนทางไกลในสถาบันอุดมศึกษาระบบปิด พบว่าสถาบันอุดมศึกษายังประสบปัญหาด้านการเรียนการสอน (วันชัย ศิริชนะ, 2543) ซึ่งจากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นพบว่าสถาบันอุดมศึกษาระบบปิดจัดการศึกษาทางไกลหลายแห่งและมีแนวโน้มอันใกล้ที่จะขยายฐานการจัดการเรียนการสอนทางไกลมากขึ้น (สุภาณี เสงีศรี, 2539) โดยสถาบันอุดมศึกษาให้เหตุผลว่า เป็นความจำเป็นต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 อีกทั้งพัฒนาการของเทคโนโลยีเอื้อต่อการจัดการเรียนการสอนทางไกล นอกจากนี้ยังระบุว่าสถาบันอุดมศึกษาได้รับแรงผลักดันจากกระแสสังคม ยิ่งกว่านั้นจากผลการศึกษายังพบว่าสถาบันอุดมศึกษาระบบปิดมีแนวโน้มจัดการเรียนการสอนทางไกลมากถึงร้อยละ 70.96 (สุภาณี เสงีศรี, 2542)

จากที่กล่าวมา หากมีการศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอนทางไกลในปัจจุบันเพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นมาเป็นประสบการณ์และแนวทางสำหรับสถาบันที่จัดการเรียนการสอนทางไกลในปัจจุบันและที่คาดว่าจะจัดในอนาคต ศึกษาองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องซึ่งส่งผลต่อความสำเร็จและความล้มเหลวอย่างถี่ถ้วนเพื่อเตรียมการ การวางแผน การดำเนินการ การออกแบบ และการประเมินผลเพื่อรองรับการเรียนการสอนทางไกลในบริบทประเทศไทย ตลอดจนมีต้นแบบระบบการเรียนการสอนทางไกลสำหรับสถาบันอุดมศึกษาระบบปิดที่คาดว่าจะจัดการเรียนการสอนทางไกลอย่างกว้างขวาง ย่อมเกิดประโยชน์สถาบันอุดมศึกษาอย่างแน่นอน ที่สำคัญคือย่อมส่งผลต่อความสำเร็จของกลุ่มเป้าหมายและบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

วัตถุประสงค์ทั่วไป

เพื่อพัฒนาระบบการเรียนการสอนทางไกลในสถาบันอุดมศึกษา

วัตถุประสงค์เฉพาะ

1. เพื่อศึกษาสภาพการเรียนการสอนทางไกลในสถาบันอุดมศึกษา
2. เพื่อศึกษาองค์ประกอบการเรียนการสอนทางไกลในสถาบันอุดมศึกษา
3. เพื่อพัฒนาและทดลองใช้ระบบการเรียนการสอนทางไกลในสถาบันอุดมศึกษา
4. เพื่อนำเสนอระบบการเรียนการสอนทางไกลในสถาบันอุดมศึกษา

ขอบเขตของการวิจัย

1. การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนทางไกลนี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์เอกสารงานวิจัยและข้อมูลที่ได้รับจากอธิการบดี หรือผู้ที่ได้รับมอบหมาย และ ผู้สอนทางไกล โดยการตอบแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสังเกตการเรียนการสอน
2. การศึกษาสภาพการเรียนการสอนทางไกล และการศึกษาองค์ประกอบของระบบการเรียนการสอนทางไกล ผู้วิจัยศึกษาเฉพาะสถาบันอุดมศึกษาระบบปิดที่จัดการเรียนการสอนทางไกล ในช่วงปีการศึกษา 2541-2543 ครอบคลุมเฉพาะองค์ประกอบที่สามารถออกแบบระบบได้
3. สถาบันอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาทางไกลเป็นสถาบันการศึกษาระบบปิดสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย และสถาบันราชภัฏ สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ
4. องค์ประกอบการเรียนการสอนทางไกลที่ทำการทดลองครอบคลุมด้านผู้เรียน ผู้สอน กิจกรรมการเรียนการสอน เทคโนโลยีการเรียนการสอน และปัจจัยเกื้อหนุนการเรียนการสอนทางไกล
5. ประชากร
 - 5.1 ประชากรที่ใช้ศึกษาสภาพการเรียนการสอนทางไกล ได้แก่ อธิการบดีของสถาบันอุดมศึกษาสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย และกระทรวงศึกษาธิการ
 - 5.2 ประชากรที่ใช้ศึกษาองค์ประกอบการเรียนการสอนทางไกล ได้แก่ อธิการบดี หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายให้จัดการ หรือประสานงานการเรียนการสอนทางไกล และผู้สอนทางไกลที่สอนทางไกลอย่างน้อย 2 ภาคเรียน
 - 5.3 ประชากรที่ใช้ในการทดลองระบบการเรียนการสอนทางไกล ได้แก่ นิสิตปริญญาตรี มหาวิทยาลัยนเรศวร วิทยาเขตสารสนเทศ จังหวัดพะเยา ที่เรียนวิชา"การเสริมสร้างคุณภาพชีวิต" ในภาคการศึกษาที่ 2 ปีการศึกษา 2543

ข้อตกลงเบื้องต้น

ศึกษาเฉพาะการเรียนการสอนทางไกลในสถาบันอุดมศึกษาระบบปิด ในช่วงเดือน มิถุนายน 2542 ถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2544

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. การเรียนการสอนทางไกล หมายถึง กิจกรรมการเรียนการสอนที่ผู้สอนและผู้เรียนอยู่ห่างกันในสถาบันต้นทาง และปลายทาง โดยมีกิจกรรมตามความตกลงจะในเวลาเดียวกัน หรือต่างเวลาตามความต้องการ โดยมีการติดต่อสื่อสาร 2 ทาง มีปฏิสัมพันธ์กันผ่านระบบการสื่อสารทางไกลที่สถาบันและผู้สอนทางไกลเป็นผู้กำหนด
2. ระบบการเรียนการสอนทางไกล หมายถึง องค์ประกอบของการเรียนการสอนทางไกล และขั้นตอนดำเนินการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ
3. สื่อหลัก หมายถึง สื่อที่ผู้เรียนใช้เวลาเรียนจากสื่อนี้มากที่สุด โดยเนื้อหาวิชาที่ถ่ายทอดจะอยู่ในสื่อหลัก คือ ระบบการประชุมทางไกลโดยวีดิทัศน์ สิ่งพิมพ์ และเครือข่ายคอมพิวเตอร์
4. สื่อเสริม หมายถึง สื่อที่ผู้เรียนใช้เรียนเสริมจากสื่อหลัก โดยมีเนื้อหาที่เพิ่มเติมสนับสนุนการเรียน คือ โทรศัพท์ โทรสาร วิทยากร ฯลฯ
5. สภาพการจัดการเรียนการสอนทางไกล หมายถึง สภาพการเรียนการสอนทางไกลที่เป็นจริงในสถาบันอุดมศึกษา ซึ่งมีการเรียนการสอนทางไกลอย่างน้อย 1 หลักสูตร โดยศึกษาตามกรอบที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้น
6. การพัฒนาระบบการเรียนการสอนทางไกล หมายถึง กระบวนการเชิงระบบการสร้างระบบการเรียนการสอนทางไกล ซึ่งประกอบด้วยการวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี และนำมาวิเคราะห์ร่างเป็นต้นแบบระบบ แล้วนำไปทดลองใช้เพื่อปรับปรุงแก้ไข จากนั้นจึงรับรองระบบการเรียนการสอนทางไกลโดยผู้เชี่ยวชาญ
7. สถาบันอุดมศึกษา หมายถึง สถาบันอุดมศึกษาสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ทั้งภาครัฐและเอกชน และสถาบันอุดมศึกษาสังกัดกระทรวงศึกษาธิการเฉพาะสถาบันราชภัฏที่มีการเรียนการสอนระดับปริญญาตรี และมีกิจกรรมการเรียนการสอนผ่านสื่อทางไกลอย่างน้อย 1 หลักสูตร
8. เทคโนโลยีการเรียนการสอน หมายถึง สื่อการเรียนการสอนทางไกลและเทคโนโลยีเพื่อการถ่ายทอดบทเรียนทางไกล
9. การสื่อสาร 2 ทาง แบบมีปฏิสัมพันธ์ หมายถึง การสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารซึ่งอยู่ห่างกันต่างสถานที่ โดยใช้เทคโนโลยีโทรคมนาคม เป็นช่องทางเพื่อสื่อสารทั้งภาพและ

เสียง หรือข้อมูลจากสื่อหลัก รวมทั้งได้ตอบทันทีหรือหน่วยงานตามข้อตกลงของผู้ส่งสารและผู้รับสาร

10. สถาบันต้นทาง หมายถึง สถาบันที่เป็นแหล่งถ่ายทอดหรือจัดการสาระ

11. สถาบันปลายทาง หมายถึง สถาบันที่ผู้เรียนได้รับการถ่ายทอดสาระจากสถาบันต้นทาง

12. ผู้บริหาร หมายถึง อธิการบดี ผู้รับผิดชอบ หรือผู้ที่ได้รับมอบหมายในสถาบันอุดมศึกษาที่มีการจัดการเรียนการสอนทางไกลอย่างน้อย 1 หลักสูตร

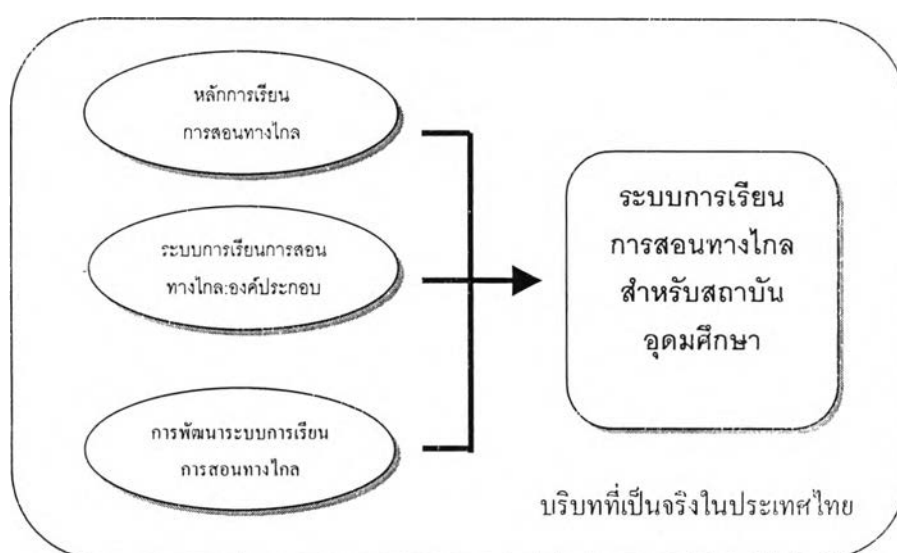
13. ผู้สอน หมายถึง ผู้สอนทางไกลอย่างน้อย 2 ภาคการศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา

14. ผู้เชี่ยวชาญ หมายถึง อธิการบดี ผู้ดูแล หรือผู้ประสานงานที่ได้รับมอบหมายให้ดูแลการเรียนการสอนทางไกล และผู้สอนทางไกลในสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการเรียนการสอนทางไกล และมีประสบการณ์ความชำนาญทางการออกแบบและพัฒนาการเรียนการสอนทางไกล

15. ผู้เรียน หมายถึง ผู้ลงทะเบียนเรียนในหลักสูตรระดับปริญญาตรีโดยเรียนทางไกลและกำลังศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาสังกัดทบวงมหาวิทยาลัยและสถาบันราชภัฏ กระทรวงศึกษาธิการ

กรอบแนวคิดสำหรับการวิจัย

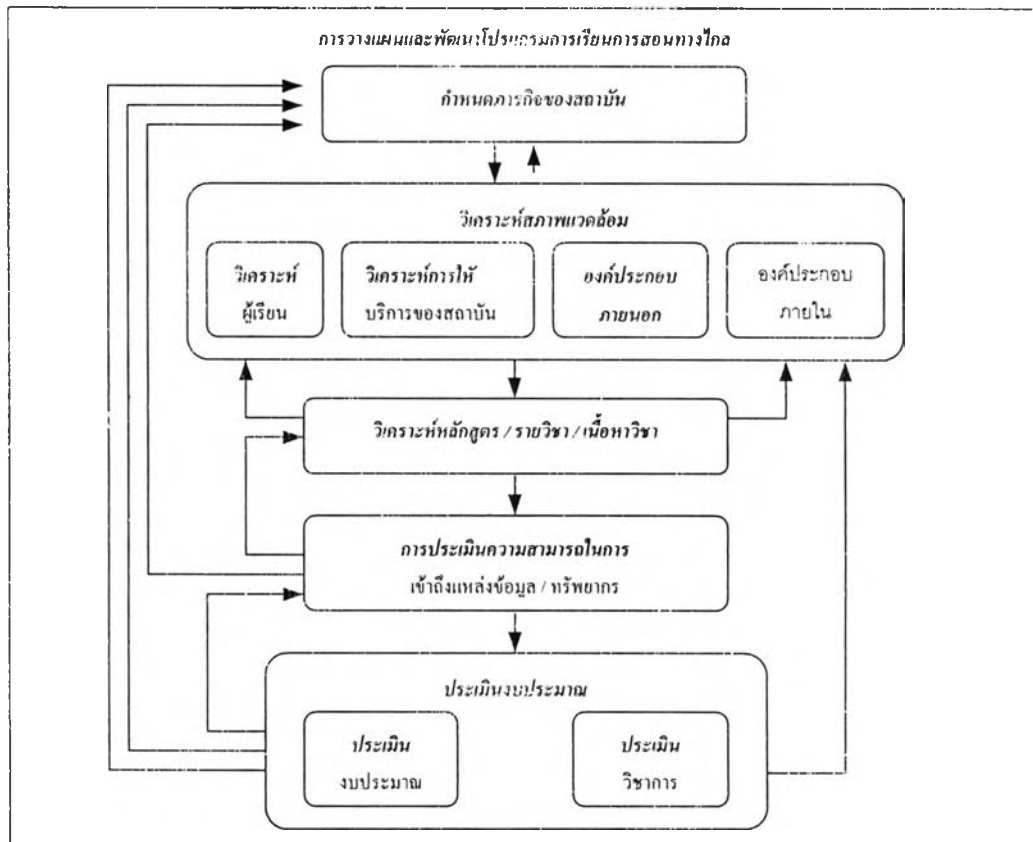
การวิจัยครั้งนี้มีกรอบแนวคิดเกี่ยวกับ การเรียนการสอนทางไกล ระบบการเรียนการสอน และการพัฒนาระบบการเรียนการสอน ดังนี้

รูปที่ 1.1 กรอบแนวคิดสำหรับการวิจัย

1. แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนทางไกล

การเรียนการสอนทางไกลเป็นรูปแบบการเรียนการสอน ซึ่งมีกิจกรรมที่ผู้สอนและผู้เรียนอยู่ต่างสถานที่ แต่ในเวลาเดียวกันหรือต่างเวลา โดยใช้ระบบการสื่อสาร 2 ทางอย่างมีประสิทธิภาพ ผ่านระบบการสื่อสารทางไกล ซึ่งมีจุดมุ่งหมายและความเชื่อว่าจะเกิดการเรียนรู้ได้เช่นเดียวกับการเรียนในชั้นเรียนปกติ โดยมีวิวัฒนาการผ่านสื่อการเรียนการสอนทางไกล ทั้งนี้ จุดเด่นของการเรียนการสอนทางไกล คือ ความเสมอภาคทางการศึกษาการเรียน ตามความพัฒนาการและวิถีชีวิตของผู้เรียน ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนทางไกลจำเป็นต้องวางแผนและกำหนดกลยุทธ์อย่างละเอียดและรอบคอบ ตั้งแต่การกำหนดภารกิจของสถาบัน วิเคราะห์สภาพแวดล้อม หลักสูตรเนื้อหาวิชา ความสามารถในการเข้าถึงแหล่งข้อมูล และการประเมินงบประมาณ ดังรูป 1.2

รูปที่ 1.2 กลยุทธ์การวางแผนจัดการเรียนการสอนทางไกล

ที่มา: Albrecht, Robert and Bardsley, Gary. "Strategies Planning and Academic Planning for Distance Education" *Distance Education: Strategies and Tools*. Willis, Barry: Editor. New Jersey: Educational Technology Publications, 1994.

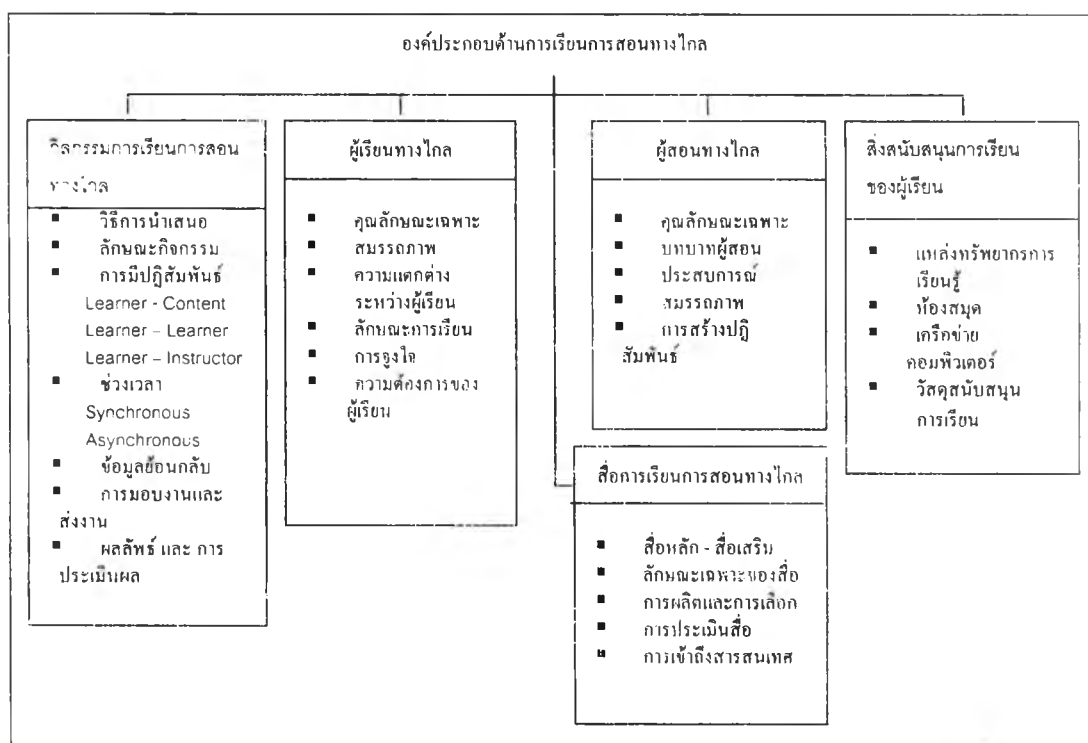
การที่ประเทศไทยมีการจัดการเรียนการสอนทางไกลในสถาบันต่าง ๆ มานานกว่า 2 ทศวรรษ มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบตามวิวัฒนาการของสื่อมาใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งจำเป็นต้องวางแผน วิเคราะห์องค์ประกอบต่าง ๆ เพื่อให้การเรียนการสอนสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน และมีประสิทธิภาพตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

2. แนวคิดเกี่ยวกับระบบการเรียนการสอน / ระบบการเรียนการสอนทางไกล

เนื่องจากระบบเป็นการรวบรวมองค์ประกอบต่าง ๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์ และส่งเสริมต่อกัน เพื่อทำงานให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ ระบบพื้นฐานประกอบด้วยส่วนสำคัญ 4 ส่วน คือ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการดำเนินงาน ปัจจัยนำออก และข้อมูลย้อนกลับสำหรับปรับปรุงแก้ไข และเมื่อนำระบบมาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอน จึงเป็นการจัดองค์ประกอบของการเรียนการสอนให้มีความสัมพันธ์กัน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนที่กำหนดไว้

การเรียนการสอนทางไกลเป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดการเรียนการสอนที่นำแนวคิดเกี่ยวกับการจัดระบบมาจัดการเรียนการสอน เพื่อให้การเรียนการสอนทางไกลมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น แต่ระบบการจัดการเรียนการสอนทางไกล จะมีโครงสร้างที่แตกต่างจากระบบการเรียนการสอนในชั้นเรียนปกติ เพราะว่าผู้เรียนและผู้สอนจะต่างสถานที่ ในเวลาเดียวกันหรือต่างเวลาก็ได้ และมีปฏิสัมพันธ์กันสอง ทาง ผ่านสื่อทางไกล ซึ่งองค์ประกอบของการเรียนการสอนทางไกลที่ผู้วิจัยวิเคราะห์ และสังเคราะห์ ระบบการเรียนการสอนทางไกล พบว่ามีองค์ประกอบหลักที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนหลายองค์ประกอบ คือ องค์ประกอบด้านการเรียนการสอน องค์ประกอบด้านสื่อการเรียนการสอนและเทคโนโลยีเพื่อการถ่ายทอดทางไกล องค์ประกอบด้านงบประมาณ องค์ประกอบด้านการจัดการของสถาบันการเรียนการสอนทางไกล ซึ่งแต่ละองค์ประกอบมีองค์ประกอบย่อยที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน

สำหรับกรอบการศึกษาครั้งนี้ ศึกษาเฉพาะองค์ประกอบการเรียนการสอนทางไกล ซึ่งประกอบด้วย ตัวผู้สอน ตัวผู้เรียน กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อเพื่อการถ่ายทอดและมีปฏิสัมพันธ์ สิ่งสนับสนุนการเรียนของผู้เรียน

รูปที่ 1.3 กรอบแนวคิดการวิจัยด้านองค์ประกอบ

3. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาระบบการเรียนการสอน / การเรียนการสอนทางไกล

การพัฒนาระบบการเรียนการสอนเป็นการสร้างระบบขึ้นมาใหม่ หรือการปรับปรุงการเรียนการสอนที่มีอยู่เดิมให้เป็นระบบ โดยขึ้นอยู่กับความจำเป็นและความเหมาะสมของการเรียนการสอนขณะนั้น มีนักการศึกษาหลายท่านได้พัฒนาระบบการเรียนการสอนให้เหมาะสมตามสภาพการณ์ และตั้งแต่ปี ค.ศ. 1990 เป็นต้นมา มีการนำเทคโนโลยีการสื่อสารและคอมพิวเตอร์มาใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอนอย่างกว้างขวาง รูปแบบการเรียนการสอนทางไกลจึงปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับบริบทซึ่งมีนักการศึกษาได้ออกแบบไว้ เช่น วิลลิส (Willis, 1993) อีสมอนด์ (Eastmond, 1994) เคมป์ (Kemp, 1994) มัวร์ (Moore, 1996) บุญเรือง (บุญเรือง เนียมหอม, 2541) เป็นต้น

แม้ว่าโดยโครงสร้างหลักของรูปแบบการพัฒนาระบบการเรียนการสอนทางไกลจะมีโครงสร้างที่ใกล้เคียงกับรูปแบบทั่ว ๆ ไป คือ ประกอบด้วยขั้นตอนการวิเคราะห์ การออกแบบ การ

พัฒนา การนำไปใช้ และการปรับปรุงแก้ไขก็ตาม แต่โครงสร้างย่อยก็จะแตกต่างกัน เช่น การวิเคราะห์ผู้เรียนซึ่งอยู่ห่างจากผู้สอน คุณลักษณะของผู้เรียนที่เรียนตามวิถีชีวิตของตนเอง คุณลักษณะผู้สอนทางไกลรูปแบบการมีปฏิสัมพันธ์ทางไกล สื่อการเรียนการสอนและเทคโนโลยีเพื่อการถ่ายทอด กิจกรรมการเรียนการสอนทางไกลแบบ 2 ทาง ช่วงเวลาการเรียนการสอน การให้ข้อมูลย้อนกลับ การซักถาม การมอบหมายงาน การส่งงาน การจัดแหล่งบริการและสนับสนุน ซึ่งล้วนแต่ต้องมีคุณลักษณะเฉพาะเพื่อเอื้อต่อการเรียนการสอนทางไกล เป็นต้น

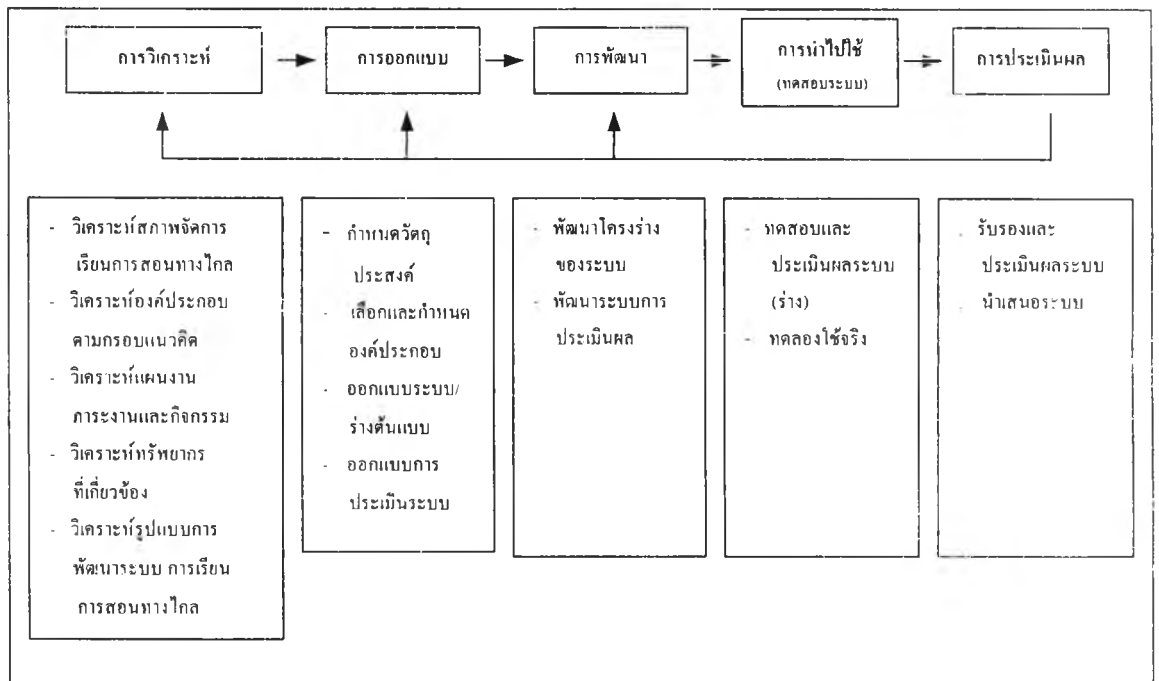
การเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกส่งผลกระทบต่อประเทศไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ มีการแข่งขันด้านข้อมูลข่าวสาร การขยายฐานความรู้สู่กลุ่มเป้าหมายตามความต้องการ ภาครัฐมุ่งเน้นการกระจายโอกาสทางการศึกษาเพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงแหล่งสารสนเทศตามความต้องการ ซึ่งหากพิจารณาความเป็นไปได้ในการขยายและจัดการศึกษา 12 ปี รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ปี พ.ศ. 2540 มาตรา 43 กำหนดว่า "บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปี ที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ..." และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติปี พ.ศ. 2542 มาตรา 66 ว่า "ผู้เรียนมีสิทธิได้รับการพัฒนาขีดความสามารถในการใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาในโอกาสแรกที่ทำให้ได้เพื่อให้มีความรู้และทักษะเพียงพอที่จะใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต"

จากความใน 2 มาตรา และสองกฎหมายดังกล่าวประจักษ์แล้วว่า ต่อไปนี้ประชาชนชาวไทยทุกคนต้องมีโอกาสและรับสิทธิ์อันพึงประสงค์ในการได้รับการศึกษาโดยสามารถเข้าถึงสื่อต่าง ๆ ที่รัฐจัดให้เพื่อการศึกษา ในกรณีดังกล่าวหากพิจารณาถึงกลุ่มเป้าหมายของผู้ที่สมควรจะได้รับประโยชน์จากกฎหมายที่มีอยู่จำนวนมาก ประมาณ 39 ล้านคน จึงเป็นไปได้เลยที่รัฐจะอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่ขณะนี้มาขยายและกระจายโอกาสทางการศึกษาให้ได้อย่างถ้วนหน้า นอกเสียจากจะใช้รูปแบบและวิธีการจัดการเรียนการสอนทางไกล (ชลทิพย์ เอี่ยมสำอางค์, 2543) โดยใช้สื่อต่าง ๆ ที่มีอยู่ และสื่อที่กำลังจะพัฒนา เช่น สื่อการเรียนการสอนผ่านดาวเทียม คอมพิวเตอร์ เป็นต้น

ทบวงมหาวิทยาลัยในฐานะที่จัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาจึงมีนโยบายขยายวิทยาเขตด้วยระบบเทคโนโลยีสารสนเทศโดยจัดในจังหวัดที่ไม่มีมหาวิทยาลัยและเปิดสอนสาขาที่ตอบสนองของท้องถิ่น (บุญชู ตรีทอง, 2539) สถาบันอุดมศึกษาหลายแห่งได้สนองนโยบายของรัฐจัดการเรียนการสอนทางไกลควบคู่กับการเรียนการสอนปกติ แต่การเรียนการสอนทางไกลที่ประสบผลสำเร็จไม่ได้เกิดจากเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว การออกแบบและพัฒนากระบวนการเรียนการสอนเป็นประเด็นหลักที่สำคัญ

ที่ผ่านมาพบว่าการเรียนการสอนทางไกลมีลักษณะค่อนข้างจำกัด คือ มักจะนำเอาหลักการที่เกี่ยวข้องเพียงหลักการเดียว หรือใช้รูปแบบที่ไม่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม จึงมักจะไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ดังนั้น หากนำเอาทรัพยากรต่าง ๆ ที่หลากหลาย ซึ่งเอื้อให้มืองค์ประกอบที่ครอบคลุม และประกอบกันขึ้นเป็นแนวทางใหม่ โดยนำเอาหลักการออกแบบและพัฒนา การเรียนการสอนมาเพิ่มศักยภาพ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ หรือเพิ่มกิจกรรมต่าง ๆ ตลอดจนบูรณาการเทคโนโลยีเพื่อการสื่อสารให้เหมาะสม หรือสอดคล้องกับบริบทผู้เรียนไทยหรือสังคมไทย ก็จะทำให้การเรียนการสอนประสบความสำเร็จตามเป้าหมาย

จากแนวคิดที่กล่าวมา ผู้วิจัยจึงใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาระบบการเรียนการสอนทางไกลสำหรับสถาบันอุดมศึกษาไทย โดยยึดขั้นตอนหลักของการพัฒนาระบบการเรียนการสอนทั้ง 5 ขั้นตอน และศึกษาโครงสร้างย่อยจากสภาพจริง และร่างรูปแบบการพัฒนาการเรียนการสอนทางไกล เพื่อทดลองใช้และปรับปรุงแก้ไขรูปแบบและนำเสนอเพื่อเป็นแนวทางการจัดการเรียนการสอนทางไกล ซึ่งกรอบแนวคิดสำหรับการพัฒนาระบบการเรียนการสอนทางไกล มีความสัมพันธ์กันตามรูปที่ 1.4

รูปที่ 1.4 กรอบแนวคิดการพัฒนาระบบการเรียนการสอนทางไกลสำหรับสถาบันอุดมศึกษา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ระบบการจัดการเรียนการสอนทางไกลในสถาบันอุดมศึกษาที่สอดคล้องกับบริบทที่เป็นจริงในประเทศไทย
2. ได้แนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนทางไกลเพื่อนำไปประยุกต์ใช้จริงในสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการเรียนการสอนทางไกล
3. ได้แนวทางในการพัฒนาระบบการเรียนการสอนทางไกลในสถาบันอุดมศึกษาสำหรับผู้บริหาร ผู้สอน และผู้เกี่ยวข้องในการจัดการเรียนการสอนทางไกล
4. ได้แนวทางพัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนทางไกล